

FÜZÉR, ALSÓ VÁR

SKARDELLI GYÖRGY

„Érdeemes ellátogatni Füzérre, és ott, a helyszínen véleményt alkotni a megvalósultakról. Nem állítom, hogy ez az egyetlen helyes út egy romvár kezelésére, nem állítom, hogy mindegyiket ily módon kell rehabilitálni, de jó volt részese lenni ennek az ügynek. A hat évvel ezelőtti kézfogás eredménye büszkeséggel tölt el ma is, bármikor megidézem a munkában eltöltött időszakot, vagy ha látom a végeredményt, és a végeredmény okozta büszkeséget a füzérik tekintetében, amely morális pecsétet tett az egész folyamatra.”

Skardelli György Kossuth-díjas építész, akadémikus, a KÖZTI műteremvezető mestere. A füzéri alsó vár rekonstrukciójának tervezője, tervezőtársa Kelemen Bálint.

Minden munka egyedi és tanulsággal szolgál, az alsó vár tervezésének folyamata sem volt kivétel e tekintetben. Az arányok persze – a döntési folyamaton belül – mindig mások és mások. A legegyszerűbb kiszolgáló épület tervezésének is van morális oldala, a szigorú szakmaiságon túl, de amikor a régvoltat próbáljuk felgöngyölíteni, megértve egy közösség céljait, akkor ez az emberi tényező fokozottan előtérbe kerül. És ebben az olykor művészi, de minden esetben mérnöki folyamatban a moralitás válik a legfontosabbá. Moralitás a múlttal, a szakmaisággal, és a tervezőt megkereső közösségi szándékkal szemben.

Hiszen meg kell hozni a döntést milyen útra lépjen rá az építész az adott ismeretanyag mellett, ami a füzéri alsó vár tekintetében, őszintén megvallva, nagyon sovány volt. A szakszerűséggel összegyűjtött iratok, leírások, a lelkiismeretes és alapos régészeti munka, valamint a leletekből dolgozó kőrestaurátor csupán egy bizonyos szintig tud segíteni. A feltett kérdés kételyekkel teli. Az a jó választás vajon, ha a kiásott, feltárt romokat konzerváljuk, esetleg részben visszatemetjük, fölé kreálunk egy sosem volt védőtetőt, megóvandó az időjárás viszontagságaitól, és hagyjuk, hogy az odalátogatók felirati táblákról bogarásszák ki, hogy mi az egyáltalán, amit ott látnak a maga történelmietlen, torzó, de „szakmailag” kifogásolhatatlan, soha nem volt formájában. Vagy az a döntés, hogy helyel-közzel kiegészítjük, bizonyos részletekre fókuszálva, és a többi részt egyfajta múromként ott hagyjuk, miközben pontosan tudjuk, hogy ez az állapot sem hiteles, csak mi gondoljuk azt, hogy csináltunk is valamit és még a „szakmai” lelkiismertünk is nyugodt lehet. És dönthetünk úgy is, hogy az adott ismeretek tudatában, a leletek teljes beépítésével, analógiákat keresve, kikérve a hozzáértők véleményét létrehozunk egy befejezett „egészet”. Annak tudatában, hogy egyáltalán nem biztos, hogy a végeredmény pontosan úgy néz ki, ahogy az egyik egykori állapot. Az egyik, mert az viszont egyértelmű, hogy ezek az épített emlékek is sokfajta stációt éltek meg a saját korukban, és így van ezzel a füzéri alsó vár is. A döntés egyértelműen morális, és mindenkinek magában kell ezt meghoznia, mielőtt egyáltalán belekezd a tényleges munkába.

A füzéri alsó vár története bizonyos értelemben tipikusnak, bizonyos értelemben hányatottnak, és bizonyos értelemben szerencsésnek mondható. Tipikusnak, mert a magyar várak létrejötte, működése, majd pusztulása sok esetben hasonló volt, számos analóg példát lehet találni az építészettörténetben. Hányatottnak, mert úgymond egykori szövetségeseink érezték indokoltnak bizonyos várak, közöttük a füzéri vár megsemmisítését. Majd a tönkretételét követően ugyanaz a sors várt az alsó várra is, szintén számos hasonló példával alátámasztva. Széthordták a köveit egyéb építkezésekhez, az egykori várfal szép csendesen beépült a környező település házaiba, és a maradványokat, az alapfalakat az idő múlásával lassan, de kérlelhetetlen folyamatossággal elnyelte a természet. És végül szerencsésnek, mert a közeli település, Füzes és annak előljárói mindig is magukénak érezték a várat, és nem csak a romjaiban is büszkén

álló felső várat, hanem a már szinte teljesen az enyészetté lett alsó várat is. Az alsó várat, amely alapvetően a felső várhoz vezető út előkapuja, funkcionálisan szükséges része, nélkülözhetetlen kiszolgáló eleme volt. Ez a sajátos, gyökereihez ragaszkodó közösségi akarat újra és újra felhorgadt, és a sokszori megtorpanás sem szegte kedvét az itt lakóknak. Persze a közösségi szándék sokszor zátonyra fut, elhal rátermett vezető nélkül. Így jött el a 21. század eleje, és ennek a többször megtorpanó, de mindig is meglévő közösségi akaratnak az élére a regnáló polgármester állt, aki állhatatosan, kitartóan, rendkívüli türelemmel és olykor egy kis furfangot is bevetve, de a célt sohasem szem elől tévesztve vitte végig az ügyet a megvalósításig. Utána olvasott, magáévá tette a fellelhető, alapvető hivatásától talán idegen írott anyagokat, és folyamatosan megteremtette a résztvevőknek a lehetőséget a hosszúnak ígérkező úton. Felkért régészeket

a leletek kutatására, és az azt rögzítő dokumentáció elkészítésére. Kikérte véleményüket, csakúgy, mint a tapasztalt kőrestaurátor javaslatát az ásások során előkerülő kövek értelmezésére, amely szerint szinte hibátlanul, számos következtetéssel összeállt a kapuzat. És mindeközben elkészült a teljes füzéri együttes egyfajta vizualizációja, a lehetséges

építéstörténet elméleti rekonstrukciója a várak iránt különösen elkötelezett építész, Kelemen Bálint tollából, építészettörténeti analógiákon, következtetéseken alapuló, rendkívül látványos animáció formájában is.

A minket felkereső polgármester lényegre törő mondandóját meghallgatva végül egymás tenyerébe csaptunk, még csak nem is sejtve,

egyébként messze épebb, teljesebb volt, mint a füzéri alsó vár, romként állt, és épp a rom állapot miatt folyamatosan erodálódott, látogatása már életveszélyessé vált az egymás után bekövetkező omlások miatt. A számukra fontos várat szerették volna a rendelkezésre álló építészettörténeti dokumentáció alapján kiegészíteni eredeti formájára, elhárítva ezzel a méltatlan és tarthatatlan helyzetet. A bírálóbizottságban helyet kapó szakértők nem érezték meggyőzőnek az ismertetett szándékot, és a velencei chartára hivatkozva azt javasolták, hogy egyfajta állagerősítéssel és a csapadéktól óvó tetővel oldják meg a kérdést. Döbbenet hallgattam a kéréssel szembe fordított, amely által létrejött volna egy bizonyosan sosem volt állapot, egy romjaiban megszilárdított fallal és egy oda nem való, fémlemez esővédő tetővel. Nem tudom azt a csalódottságot feledni, amely a javaslatot előterjesztők arcán megjelent, miközben reményvesztetten elkullogtak a szakértő ítések előtt.

A füzéri polgármesterrel történt megbeszélést követően belekezdünk abba a munkába, amelynek eredményeként most ott áll az alsó vár, abban a formában, ahogy a megegyezés eredményeként először papíron, majd építőanyagban testet öltött.

Elkészült az alapfalak feltárása, befejeződtek az ásási munkálatok, és közben folyamatosan készültek a tervek, felhasználva az alapfalak régészek által megadott geometriáját. A tervek több változatban készültek a tanulmányterv szintjén. Minden fázisban bemutattuk az illetékes tervtanácsnak. A döntés a végső kialakításról talán mondható, hogy közös egyetértésben született meg, de az alapját mindenképp a megrendelő és a tervező közös és eltökélt javaslata adta. A szándék egyértelmű volt. Ha építünk valamit, az semmiképp se legyen egy sosem volt, a rom mivolta utaló, kissé romantikus, talán vagy száz évvel korábbi időszak gondolkodásába

hogyan milyen hosszú és nehéz folyamat részei leszünk a végső megvalósításig. A döntés alapvetően morális volt, és közrejátszott megszületésében egy évvel korábbi élményem. A Központi Tervtanácsban egy alkalommal megjelentek egy település, mindegy is hogy melyik, vezetői és tisztességgel előadták problémájukat. A hozzájuk tartozó vár, amely

egyébként beleillő MŰROM, ne legyen az építőanyagra fókuszáló, a megmaradt matéria védelmét előtérbe helyező ROMTERÜLET, védőtetőkkel kiegészítve, szintén egy sosem volt állapot végtelenül reménytelen képét mutatva az utókornak. De minden fellelhető írott anyagot, korabeli emlékképet, régészeti ásatást, falkutatást felhasználva építsünk vissza egy befejezett EGÉSZET, megvédve és felhasználva a megmaradt, feltárt, megerősített és kiegészített falszerkezetet, előtérbe helyezve az anyagot formáló egykori szellemet, és bemutatva azt az idelátogatónak, legyen az gyermek vagy felnőtt, fiatal vagy idős, magyar vagy külföldi.

Ez utóbbi utat választva készültek a tervek. A földből kiásott, kőből rakott alapfalak időközben meggyengültek, a teljes újjáépítés helyett azok megerősítésébe fogtunk, felhasználva a legújabb kori technikai megoldásokat. Az andezit bányából hozott kövek – az eredeti kövek is andezit anyagúak voltak – válogatva kerültek be a falba. A didaktikus elválasztó sor is andezitből készült, hogy az csak a szakértők számára hordozzon információt, de jobb, ha nem lép túl a szerepén, jelentőségén. A kőrestaurátor által az önkormányzat udvarán szárazon kirakott kapukeret bekerült a kaputorony homlokfalába. Az anyagazonosság miatt talán ezt is csak a szakértő szemek veszik észre. A torony ácsszerkezete az egészhez illő, méretes tölgyfa gerendából készült, csakúgy, mint a kőfal mentén végigfutó gyilokjáró szerkezete. A várfalra tapadó fogadó épület alaprajzi kontúrja követi a régészek által feltárt egykori épületkontúr, de megformálása, akárcsak a funkciója már a mai korhoz igazodik. A látogatók fogadása, a mozgássérülteké is, információval ellátásuk, valamint az ajándéktárgyak árusítása, a saniter helyiségek biztosítása teljesen mai, de nélkülözhetetlen funkciók. A felső várba feljutni nem tudó mozgássérültek itt, az alsó várban kaphatnak egyfajta várélményt. Az egyszerű, kortárs formálás, az andezit és a tölgyfa használatával szintén nem akar az egészből kilépni, annak szerves része szeretne lenni a maga mai funkciójával és megformálásával. Az eredeti helyén újjáépült a Gerendás pince is, autentikus anyagokból, teljesen új rendeltetéssel, a közben szintén megvalósuló várköpeny sétány kiinduló pontjaként. A várudvar ott lett kövezett, ahol feltétlen szükséges, egyébként megmaradt a természetes mivoltában, pihenőhelyekkel kiegészítve.

A munkavégzés embert próbáló volt. Hóban-fagyban, esőben, tűző napsütésben kellett dolgozni a munkásoknak a várhegy oldalában, a természet közepén, védtelenül az időjárás viszontagságaival szemben. Az építőanyagot olykor tengelyig érő sárban kellett felhordani a helyszínre. A harminc-, negyven-, ötvenkilós köveket egyenként kellett a helyükre rakni. A tölgyfa gerendák megmunkálása sem volt hétköznapi. Az ott dolgozók átélhették az egykori várépítők örömet és kínjait is. Mondhatnánk azt is, hogy minden úgy készült, mint egykor. Ember feletti munkát végeztek a munkások, miközben mögöttük ott állt a minőségben megalkuvást nem ismerő polgármester. Végül elkészült a vár, talán elcsöndesedtek a bíráló vélemények is, a teljesítménnyel nehéz vitatkozni. Érdemes ellátogatni Füzérre, és ott, a helyszínen véleményt alkotni a megvalósultakról. Nem állítom, hogy ez az egyetlen helyes út egy romvár kezelésére, nem állítom, hogy mindegyiket így módon kell rehabilitálni, de jó volt részese lenni ennek az ügynek. A hat évvel ezelőtti kézfogás eredménye büszkeséggel tölt el ma is, bármikor megidézem a munkában eltöltött időszakot, vagy ha látom a végeredményt, és a végeredmény okozta büszkeséget a füzérik tekintetében, amely morális pecsétet tett az egész folyamatra.

Az írás, kis változtatásokkal a 2018. szeptember 7-én tartott műemléki konferencia előadásának anyagát tartalmazza.

